

ПЛАТФОРМА 1

ОСОБИСТІТЬ В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

НАЦІОНАЛЬНА ОСВІТА – ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

*Заєць І. О., народний депутат України
I, II, III, IV та VI скликань Верховної Ради України,
міністр екології та природних ресурсів України (2000 – 2001 рр.)*

Вже більше трьох десятиліть ми сором'язливо говоримо про потребу мати національну школу. Більше говоримо про нову українську школу. І вкладаємо в це поняття дуже мало того, що становить справжню суть національної освіти, національної школи.

Ми мало говоримо про українську мову, про українські традиції та звичаї, про національну пам'ять, про національну ідентичність, на чому власне і базується національна школа.

Є дві основні функції освіти – передавати знання і навички та виховувати людину з високими ціннісними та моральними якостями, людину патріотичних поглядів. До незалежності тривалий час освітня політика в Україні була спрямована на культивування асиміляційних практик, що оберталось стосовно українців суцільною русифікацією в усіх сферах національного буття, знищенням національної пам'яті, розмиттям та вульгаризацією національного мистецтва тощо.

Загально визнано, що подолати колоніальний спадок можна лише тоді, коли два покоління пройде через повноцінну національну освіту. В Україні вже вичерпується цей час, а результатів мало, якщо не сказати – дуже мало.

Є багато ознак, які вказують на те, що спадок колоніального рабства в новій українській школі остаточно ще не подолано. Синтетичною ознакою, що яскраво підтверджує цей висновок, є реальний мовний режим в освітніх закладах всіх рівнів, особливо у великих містах. Російська мова ще міцно тримається не тільки в коридорах шкіл та вишів. Непоодинокими є факти, коли вчителі толерують використання учнями російської мови під час уроків і на перервах. На вулицях великих міст, зокрема в Києві, мовою спілкування підлітків стає переважно російська мова, яка в значній мірі формує їх свідомість в системі ворожих російських імперських наративів.

Відповідальні за таку ситуацію і батьки цих дітей, які часто своїм прикладом заохочують їх до використання саме російської мови, бо розглядають призначення мови з позицій побутової зручності – ми звикли розмовляти російською мовою і нам так зручніше. І не дивно, що російський окупант використовує підлітків для здійснення підпалів автомобілів наших військовиків, підривів приміщень Територіальних

центрів комплектування та соціальної підтримки, знищення обладнання на залізниці тощо, бо ці діти часто не ідентифікують себе з українським світом як своїм, рідним.

Виникнення самостійної Української держави – України та відновлення незалежної української національної державності в 1991 році відкрило шлях до творення власної освітньої парадигми з глибоким реформуванням освіти в національному дусі, яке, однак, затягнулося. Ця болюча для нації ситуація в значній мірі породжена постколоніальним спадком.

Поява національної школи впливає з необхідності поставити освіту на властиву їй природну основу.

Якими факторами обумовлюється потреба в національній освіті, в національній школі?

Перше. Це природою нашої Української держави як держави національного типу. Ми творили свою державу в річищі європейської державотворчої традиції, для якої властивою є саме держава національного типу. В Декларації про державний суверенітет України в розділі I “Самовизначення української нації” записано, що Україна “як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід’ємного права на самовизначення”. На національний тип Української держави вказують також положення статей 10, 20, 65 Конституції України.

Держава національного типу базується на державності мови титульної нації, на її традиції та звичаю. Стосовно України це означає, що державотворчими факторами Української держави є українська мова, український звичай та традиція. Це означає, що саме вони є фундаментом державної та суспільної організації. Це означає, що на цій основі має базуватися освіта, національна школа.

Друге. Потреба в національній школі обумовлюється необхідністю подолання колоніального спадку, який, як іржа, роз’їдає нашу державність, наше національне буття. Війна ще підсилила багато негативних процесів такої руйнації.

Ми скрізь бачимо наслідки цього спадку: в мовній сфері, в економіці, в культурі, в побуті. Цей спадок стримує розвиток України, пошук якнайкращого місця для неї в системі міжнародних координат.

Третє. Затримка із створенням сучасної національної школи стала великою проблемою у зв’язку із війною, яку розв’язала Росія проти України, і яка вже зайшла на 12-ий рік. Тому потреба в національній школі диктується також необхідністю забезпечення безпеки України, зокрема можливістю чинити належний опір російському окупанту.

В духовній сфері московитам треба чинити не асиметричний, а симетричний опір. Російській мові має протистояти українська мова. Російській брехливій історії має протистояти українська правдива історія і т.д.

Російську війну проти України породила споконвічно панівна в Росії така державна ідеологія як рашизм. Рашизм – класична ідеологія війни. Рашизм – світогляд, що породжений історично укоріненою у московитів ментальністю орди, якому властивий месіанський шовінізм й практики імперського експансіонізму і геноциду нескорених етносів.

Рашизм – це людиноненавистницька, тоталітарна ідеологія. Рашизм – це ідеологія особливого людиновинищення, яка у своїй жорстокості перевершує і фашизм, і нацизм. Рашизм не є сучасною версією фашизму чи нацизму. Це – окрема ідеологія з дуже глибоким історичним корінням та жорстокими віковими практиками людиновинищення. Тільки на території сучасної РФ пропали десятки корінних народів.

Рашизм – ідеологія, яка спрямовує російську владу і російський народ на знищення тих народів, які не хочуть асиміляційно розчинитися в московитській спільноті, а воліють жити самостійним життям, життям на власний розсуд.

Рашизму властива глибока ворожість до будь-яких проявів самобутньої національної ідентичності народів, передусім – української. Рашизм – це практика варварства, яке хоче опустити цивілізований світ до дикості життєвих уявлень і цінностей московитів, заперечує права і свободи як окремої людини, так і право народів на самостійне буття. Рашизму властиве агресивне спотворення історії, викривлення історичної пам'яті.

На доктринальному політичному рівні рашизм втілюється в так званій концепції “Русского міра”, центральним елементом якої є міт про “єдиний народ”. Цей міт заперечує право українців на власну історичну пам'ять, культурну та духовну самобутність. Міт про “єдиний народ” відмовляє Українському народу в праві мати власну державу, навіть в праві українців існувати як окремий народ. Саме на ідеологічній основі рашизму російська влада визначила варварські цілі своєї теперішньої війни проти України - ліквідувати українську державність та знищити українську націю як геополітичні реалії. Розв'язана Росією війна проти України має екзистенційний характер.

Концепція “Русского міра” покликана легалізувати воєнні злочини росіян під прикриттям так званого “захисту російськомовного населення”, “боротьби з неонацизмом” або “відновлення історичної справедливості”.

Ідеологія рашизму породжує геноцидні практики російської держави стосовно українців, що проявляється у варварських методах ведення війни, зокрема у масовому знищенні цивільного населення та викраденні дітей, у руйнуванні природного середовища, у масовому знищенні українських книг, пам'яток матеріальної і нематеріальної культурної спадщини, українських інституцій тощо.

Ідеологія рашизму передбачає також активне застосування російської культури та освіти як дієвого елементу м'якої сили щодо українців. Ця так звана російська м'яка сила покликана створити уявлення про українську мову, українську культуру загалом як про щось невартисне,

периферійне в усьому, як спотворену версію “великої русскої традиції”. З іншого боку, ця так звана м’яка сила спрямована на створення в очах українців образу Росії як культурної метрополії, як одного з цивілізаційних центрів світу, що є абсурдом.

В реальності немає ніякої великої російської культури, бо вона не заохочує людину до творчості, до високого, а дає лише один рецепт вирішення всіх проблем – насильство. Саме такий рецепт оспівується і пропонується класичним російським письменництвом.

Не має і великого російського народу. Російський народ як етнічна спільнота ще перебуває в транзитному стані і тільки формується з корінних народів Російської Федерації та мігрантів насильницьким шляхом у варварський спосіб: хочеш належати до “великого русскої народу” – забудь мову, традицію, звичай предків і замість їх штучного походження російською мовою, брехливою імперською історією, російським православ’ям, сліпою вірою в батьшку-царя тощо, тобто, так званими російськими “скрепами”. Народ, який формується насильством, не здатен мати високу культуру.

М’яка сила Москви базується на міті про реалізацію Росією цивілізаційної місії щодо українців та інших раніше поневолених народів. Це – політична технологія, покликана дискредитувати українську мову, історію, культуру і, в кінцевому випадку, обезцінити і делегімітизувати саму ідею самостійності, обезволити і загасити Дух нації.

Необхідно на законодавчому рівні заборонити ідеологію рашизму. Ця пропозиція не є новелою в українському законодавстві. Чинне українське законодавство вже містить норми про заборону антисемітизму та про відповідальність за пропаганду фашизму, нацизму, комунізму як тоталітарних політичних течій.

Університети мають стати осередками інтелектуального спротиву ворогу. Навчальний та виховний процес в університетах та інших освітніх закладах має бути спрямований на деколонізацію свідомості, руйнацію накинутих ворожих наративів, на утвердження національного світогляду, зміцнення правди, віри в себе і свою державу, яка є базовою цінністю нації. Кожна лекція, кожне заняття, кожен дослідницький проект, особливо в гуманітарній сфері, повинні переслідувати такі цілі.

Щоб бути українцям на цій землі треба “не вгащати свого Духа”. Національна освіта з її національною школою – найкраща відповідь на цей запит.

Головними прикметами національної школи є панування в ній державної – української – мови, культивування правдивої української історії, української патріотичної національної свідомості, формування української ідентичності.

Проблематика національної школи охоплює велике коло недосліджених аспектів, починаючи від цінностей, цілей, завдань, змісту національної школи аж до методик навчання. Глибоких досліджень

потребують питання принципів та форм організації національної школи, на яких вона має будуватися.

Національна школа має вкорінювати людину в історію як своєї країни, так і малої батьківщини. Діти мають мати змогу збагатитися знаннями про свій рідний край.

Школи та заклади вищої освіти повинні стати осередками виховання громадян з патріотичною свідомістю, а не продукувати свідомість людини світу, в якій спочатку проявляється любов до стороннього, а потім вже до свого.

Національна школа повинна виховувати шанобливе ставлення до національних та державних символів. В цьому контексті варто вирішити питання про перенесення Дня Державного прапора України з 23 серпня на 4 вересня, що дозволило б залучити учнів та студентів до заходів зі вшанування цього державного символу. 4 вересня 1991 року синьо-жовтий вперше замайорів над головною будівлею парламенту, в той час як за датою 23 серпня немає жодної важливої події, пов'язаної з цим стягом. Було б добре, якби учні перед початком шкільних занять співали Державний гімн України. Представникам української влади слід запозичити іноземний досвід зі вшанування національних та державних символів, зокрема досвід Литви. 11 березня 2015 року під час урочистостей в Сеймі Литви з нагоди 35-річчя відновлення литовської державності литовські військовики вручили школярам та студентам коробки з такими символами – триколором, гербом (Погоня), стовпами Гедиміна.

У закладах освіти патріотичне виховання має набути системного характеру. Практика разових заходів чи святкових днів повинна скінчитися. Оскільки йдеться про виховання молодшої людини як громадянина України, який усвідомлює свої права і обов'язки, то кожен елемент освітнього процесу має бути пронизаний патріотичною складовою.

Патріотичне виховання є необхідною умовою формування покоління, яке відчуватиме відповідальність за майбутнє нації та держави, і яке захищатиме їх в усіх проявах життя.

Національна освіта з національною школою є екзистенційною вимогою існування Української держави.

Список використаних джерел

1. Сковронська М. В чому полягає особливість расизму [Електронний ресурс] // Gazeta.ua : блог. – 2024. – Режим доступу: <https://gazeta.ua/blog/56932/v-chomu-polyagaye-osoblivist-rashizmu>